

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL ALANDA UYGULANAN İKTİSADİ POLİTİKALAR (Yatırım Teşvikleri-İstihdam Analizi 1980-2006)

İbrahim ARSLAN 1

ÖZET

Genel olarak ekonomik büyümeyi, toplumsal boyutu içinde ele alırsak bütün ekonomik olayların özünde teknolojik bir sürecin yer aldığı söylenebilir. Bu nedenle, gerek tarım ve sanayi toplumlarının, gerekse bölgesel bazda kendine özgü belli bir gelişme veya kalkınma politikası yatmaktadır.

Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkı konusu uzun yıllardır kamuoyunu meşgul etmekte olup, geri kalmış bölgelere yönelik kalkındırma çabaları ve politikaları sürdürülmektedir. Bölgelerarası kalkınma farklılıklarının giderilmesinde, bölgesel teşvik yatırımları, gelişmiş ülkelerde yıllardan beri etkin bir araç olarak kullanılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Politikalar, Teşvik Yatırımları, istihdam

ABSTRACT

In generally economic growth is thought as consisting of a system of sociological relations in which sheltering a process in itself. Therefore, mainly in both agriculture and industrial society and information society, a specific technology and development policy holds a place. With the issue of interregional development differences in Turkey, has been occupied the public opinion, development efforts and policies regarding underdeveloped regions have been carried on. The approach of encouragement investment has been used as an effective tool in developed countries for years, to decrease the differences among the development levels of regions.

Keyword: regional Policies, encouragement investments, employment

1. GİRİŞ

Globalleşme süreci ile birlikte değişen koşullara uyum, rekabet, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve global piyasanın izlenmesi gibi bazı önemli olgular bölgesel dinamiklerin ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme sürecindeki önemini artmasını sağlamıştır. Bu süreçte, dinamik bir yapıya sahip olan ve gelişme sürecine yön veren ekonomik, sosyal faktörlerin ülke ekonomisi üzerinde farklı yoğunluklardaki dağılımı, bölgele-rarası gelişmişlik dengesizliği meydana getirmiş ve bu sonucunda ekonomik ve sosyal dengesizliği azaltıcı iktisat politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin çeşitli coğrafi bölgelerinde yer alan bölgelerin dengeli bir biçimde gelişmesinin sağlanabilmesi, ülke genelinde etkili bir iktisadi politikasının izlenebilmesi ile sağlanabilir.

Globalleşmenin sonucunda ülkelerin ekonomik sistem temelinde belirlenen az gelişmiş, gelişmiş ülke farklılığı hem ulusal hem de yerel bazda

---

1Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Yrd. Doç. Dr.

değerlendirildiğinde bölgeler arasında da gelişmiş, geri kalmış ayrımını öne çıkarmaktadır. Her bölgenin coğrafi konumu, doğal zenginlikleri vs. arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında bir dereceye kadar bölgeler arasındaki farklılıklar anlaşılabilirlerse de artan eşitsizlik, ya da iyileştirme çabalarına karşın sürdürülebilir bir gelişme kaydedilememesi bölgesel kalkınmanın dengeli, planlı ve kalıcı olması ihtiyacını doğurmuştur.

Bölgeler arasındaki eşitsizlik ve gelişmişlik farkı; tarihi olarak sermayenin ve emeğin tek yanlı ve dengesiz olarak belli bölgelerde yoğunlaşmasının sonucudur. Mekanın özellikleri ve toplumsal yansımaları bu tür bir dengesiz birikime ve eşitsiz dağılıma neden olsa da, 18. yüzyılda sanayi devriminin yarattığı sermaye birikimi ve kalkınma biçimleri ile birlikte tarihsel olarak günümüzün bölgesel eşitsizlikleri oluşmuştur. Bu tür eşitsizlikler ve gelişme farkları yalnız ülkeler arasında değil bir ülkenin farklı bölgeleri arasında da görülebilir.

2.TÜRKİYE'DE BÖLGESEL POLİTİKALARIN EVRİMİ

Türkiye'de bölgesel politikalar ilk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma planlaması ile başlamış ve sekiz kalkınma planında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farkının kapatılmasıdır. 1980'lere gelindiğinde ise farklılıklara cevap anlamında, yatırımcılara prim tahsisi ile simgelesen dar anlamda geleneksel bölgesel politika olarak nitelendirilebilecek uygulamalar ilk kez Doğu bölgelerinde özel yatırımcılığın başlatılmasını sağlayarak bazı gelişme odaklarını belirgin-leştirmiştir. (Ercan, 1999:13)

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin ekonomik büyüklüklerine önemli ölçüde zarar veren finansal krizler sonrası uygulanan ekonomik politikalar ve reform programı bölgesel politikaların uygulanabilmesi için uygun ortamın yaratılması anlamında ilk adım kabul edilmektedir. Türkiye'de teşvikler dışında kullanılan temel araç, kamu yatırımlarıdır. (Çavusoglu, 1992:34).

Gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasında gelişmenin farklılık göstermesi pek çok neden dayandırılabilir(Keleş,1990:23). Bölgeler arası karşılaştırmalar ülke genelinde sürdürülebilir bir kalkınma politikası izlemek için ön koşuldur. Böylece dinamik bir yapıya sahip olan gelişme olgusu uygun tutarlı bir iktisat politikası izlenmesi gerekir.(Sarica, 2001:2).

Doğal ve toplumsal kaynakların ülke coğrafyası üzerindeki dağılımı mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren sosyoekonomik aktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır ve bu farklılıkların giderilmesi için yapılan çalışmalar ve yürütülen politikalar bölgesel kalkınmanın doğuşunu hazırlamıştır (Poroy, 2004:9).

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi hem sosyal, hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal boyutlu dengesizliklerin giderilmesi, devlet desteği ve kamu ağırlıklı düzenlemeleri yani genellikle alt yapıya dayalı faaliyetleri kapsamaktadır. Ekonomik boyutuyla ise bölgenin gelişmesinin hızlandırılmasını içermektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989:1).

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel kalkınma ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden önem kazanmaya başladı. Bu öneminin esas nedeni Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde bölgesel kalkınma politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel politikalar model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bununla

birlikte Türkiye'de küreselleşme süreci beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile birçok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmanın birinci koşulu, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Bu gerçekleştiği zaman, bir yandan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları azalacak, öte yandan gelişmiş bölgelere olan, başta işgücü olmak üzere, her türlü kaynak göçünün hızı azalacağından, aşırı kalabalık bölgelerin daha da kalabalıklaşmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu nedenle, sıra bölgesel kalkınma politikasının araçlarına geldiğinde öncelikle geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik araçlardan söz edilmelidir (DPT, 2000).

3. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL ALANDA YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ İLE İSTİHDAM ANALİZİ

3.1. Literatür Taraması

Gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasında gelişmenin farklılık göstermesi pek çok neden dayandırılabilir. Bu sebepler bölgenin coğrafi yapısı, bölgenin üretim seviyesi ve konumunun dış ticarete uygun olup olmaması ve bölgeye yapılan yatırım alanları, bu yatırımlarının seviyesini, kaynaklarının etkin kullanıp kullanılmadığını beşeri sermayenin niteliği, politik güvenliğin varlığı gibi etkenler mevcuttur. Bunlar aynı zamanda Türkiye'nin bir çok bölgesi için de geçerlidir.

Gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmemiş olan tüm ülkeler bölgesel dengesizlik sorununu yaşamışlardır ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu sorunun toplumların ekonomik ve politik gündeminde yerini alması ve önem kazanması ise kalkınma kavramının aynı derecede önemli olduğu dönemle çok yakındır. Yani, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramlarını literatüre kazandırmıştır.

Günümüzde bölgesel gelişme politikası yeniden akademik ve meslek çevrelerinin gündemine girmiş ve önemli bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmalarının bir kısmı yatırım teşviklerinin bölgesel çerçevede istihdamı olumlu yönde etkilediği yönündedir. Bunlar, Barro ve Salaimartin (1992). Yatırım teşvikleri ile istihdam arasındaki doğrusal ilişki konusunda Bunlar, Sarıca(2001) Kaynar(2001) burada teşvik belgeli yatırımlarda sabit yatırım-istihdam ilişkisi 1990-2000 adlı çalışmasında teşvik belgeli yatırımların istihdamı olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Karaca(2004) Türkiye'de bölgeler arası gelir farklılıkları adlı çalışmasında gelir farklılıklarının bir sebebi de yatırımın gelişmemiş olmasıdır. Gür (2004).

3.2. Veri ve Analiz Sonuçları

Bu çalışmada bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmak için uygulanan iktisadi politikalar ve sektörel bir istihdam analizinde Bölgeler için yatırım teşviklerin sektörel bazda istihdamı nasıl etkilediği araştırılmıştır. Çalışmada 1980-2006 yıllarına ait teşvik yatırımları ile istihdam oranları verileri kullanılmıştır.

$$I_t = a + bY_t + e_t$$

Burada Y_t = Teşvik yatırımları, I_t =

İstihdam oranı, t zaman,

e_t ise hata terimidir.

3.2.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasını hızlandırmak amacıyla başlatılan GAP, Türkiye'nin şu ana kadar yaptığı en büyük ve en kapsamlı bölgesel kalkınma projesi olarak görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, sosyal ve ekonomik kalkınmasını amaçlayan insan odaklı bir bölgesel kalkınma projesidir. Türkiye'yi bölgesel kalkınma konusunda dünyaya örnek konuma getiren GAP; Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı süren baraj ve hidroelektrik santralleri ile sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal altyapı, tarım, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da kapsayan entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımı içinde devam ettirilmektedir. İnsan odaklı bir kalkınma projesi olarak GAP, bölge halkının daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmasını ve diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Proje, istihdam yaratarak, gelir düzeyini yükselterek, kentsel ve kırsal merkezlerin hizmet kapasitelerini geliştirerek bölge halkının yaşamını daha şimdiden olumlu yönde etkilemiştir, (<http://tr.wikipedia.org/wiki/GAP>).

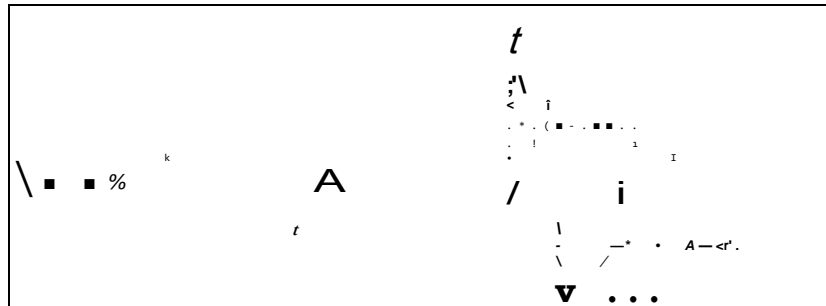
Regrasyon analizinin sonuçlarına göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesine yönelik uygulanan teşvik uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediği ortaya

Tablol. Güneydoğu Bölgesi İçin Regrasyon Analizi

Bağlı Değişkenler: D(IS)				
Metod: En Küçük Kareler				
Örnekleme: 1980- 2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(YTO)	3.194677	0.618101	5.168533	0.0000
C	-11.15980	111.6143	0.9214	0.9214
R-Kare	0.771860	Bağlı Var yöntemi		-36.13636
Uyarlanmış R-Kare	0.550453	S.D. Bağlı Var		780.0752
S.E.nin regresyonu	523.0267	Akaike info kriteri		15.44365
Toplam Kare	5471138.	Schwarz kriteri		15.54284
Logaritmatik Olasılık	-167.8801	F-testi		26.71374
Durbin-VVatsonın Değeri	3.301136	Olasılık(F testi)		0.000047

çıkılmaktadır. Yapılan analiz anlamlı ve etkileme düzeyi yüksek olmaktadır. Bu $R^2=0,771$ değerinde olması ve t testinin sonucu da 5.168 olması bu ilişkinin boyutunu ve etkileme derecesini göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Yatırım teşviklerindeki bir birimlik artış istihdamı %5.16 oranında etkileyecektir.

Grafik 1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi İçin Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

82 84 86 88 90 92 94 96 98 03

Her iki değişken doğrusal bir yönde dalgalanma göstermektedir. Bu değişkenlerdeki hareketlilik özellikle kriz dönemlerinde daha hızlı bir oranda artış göstermektedir. 1995 yılına bakıldığında bunu doğrular nitelikte olmaktadır.

3.2.2.Doğu Anadolu Bölgesi

Doğu Anadolu bölgesinin kalkınması DAP projesi geliştirerek yörenin ekonomik sosyal, yatırım alanlarda kalkınmasını sağlamaktır. DAP, Dünyanın jeo-stratejik ve jeo-politik öneme sahip bölgelerinden biri olan Doğu Anadolu Bölgesi tarihi ticaret yollarının geçtiği, yer altı ve yer üstü kaynakları ve mevcut imkanları ile Avrasya haritasının kilidi konumundadır. Bölgenin Ön Asya'ya açılan bir kapı özelliği göstermesi yanında

Trans-Kafkasya coğrafyasına yakınlığı önemini ayrıca artırmaktadır. Ekonomik, toplumsal ve kültürel yönleriyle bir bütün teşkil eden sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal birliği güçlendirmesi amacıyla, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltacak biçimde ele alınması VII. Planı yer almaktadır.

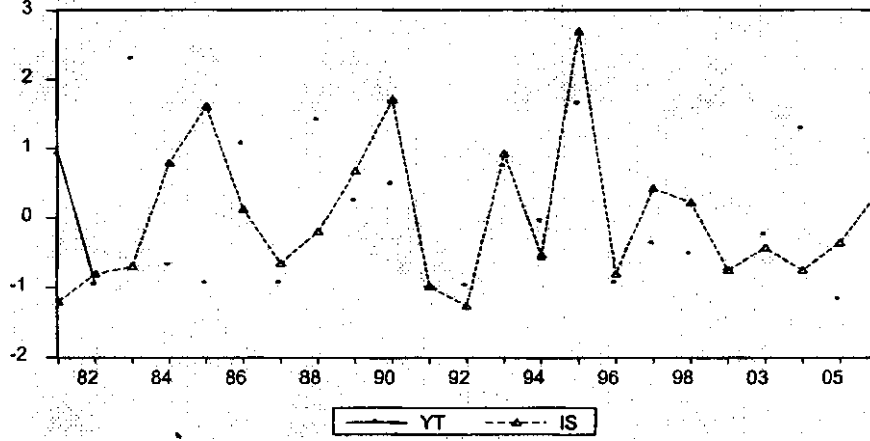
Tablo 2. Doğu Anadolu Bölgesi İçin Regrasyon Analizi

Bağlı Değişkenler: D(IS)				
Metod: En Küçük Kareler				
Örneklem: 1980 2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(YTO)	0.781075	0.517407	1.509595	0.1468
C	-14.13830	56.25048	-0.251345	0.8041
R-Kare	0.502289	Bağlı Var yöntemi		-10.0901
Uyarlanmış R-Kare	0.057403	S.D. Bağlı Var		271.4443
S.E.nin regresyonu	263.5383	Akaike info kriteri		14.07278
Toplam Kare	1389048.	Schwarz kriteri		14.17197
Logaritmatik Olasılık	-152.8006	F-testi		2.278877
Durbin-VVatsonın Değeri	3.143605	Olasılık(F testi)		0.146784

Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin doğrusal yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Regrasyon analizinin sonuçlarına göre, Doğu Anadolu Bölgesine yönelik uygulanan teşvik uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Yapılan analiz anlamlı ve etkileme düzeyi normal olmaktadır. Bu $R^2=0,502$ değerinde olması ve t testinin sonucu da 1.509 olması bu ilişkinin boyutunu ve etkileme derecesini göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Yatırım teşviklerindeki bir birimlik artış istihdamı %1.5 oranında etkileyecektir. Fakat burada bölgesinin coğrafi ve iklim şartlarından dolayı sağlanan yatırım teşvikleri sayesinde de yatırımcı buraya yeterli çekememektedir. Sadece bölgede faaliyette bulunana yatırımcıları ayakta kalmasını ve rekabet gücünü arttırmaktadır.

Grafik 2. Doğu Anadolu Bölgesi İçin Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

yatırım teşviki ile istihdam oranındaki değişimin doğrusal bir ilişki olduğu göstermektedir. Bu ilişkinin boyutu ve derecesi hemen hemen aynı düzeyde olmaktadır.

3.2.3. İç Anadolu Bölgesi

İç Anadolu Bölgesi, Orta Anadolu adıyla da bilinen ve Doğu Anadolu Bölgesinden sonra 2. büyük coğrafi bölgemiz olan İç Anadolu'nun yüzölçümünün genişliğine oranla nüfusu fazla değildir. Marmara Bölgesi'nden iki kat geniş olan bu bölgede Marmara Bölgesi kadar nüfus yaşar. Anadolu'nun çeşitli bölgeleri arasındaki yollar İç Anadolu'dan geçtiği için bu bölge eski yerleşme alanı olmuş ticaret yolları üzerinde yer alan yörelerde, yerleşme alanları büyüyerek büyük kentler haline dönüşmüştür. İç Anadolu, sanayinin sektörel ve mekansal düzeyde dengeli gelişmesinde olduğu kadar, tarımda da önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge ekonomisinin temeli tarıma dayanır. Ekili, dikili alanların oranı bakımından Marmara Bölgesi'nden sonra ikinci sırada yer alır. Çalışan nüfusun büyük bir kısmı tarımla uğraşmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nin en önemli akarsuları Kızılırmak, Sakarya Nehri, Porsuk ve Delice çaylarıdır. Bu bölge akarsuları kapalı havzada akan sel rejimli akarsulardır. İlkbahar yağışlarıyla taşar, yazın kuruyacak hale gelir. İç Anadolu Bölgesi' nin güney kesimleri sularını denizlere gönderemez. Bu nedenle kapalı havzalar geniş bir alan kaplamaktadır.

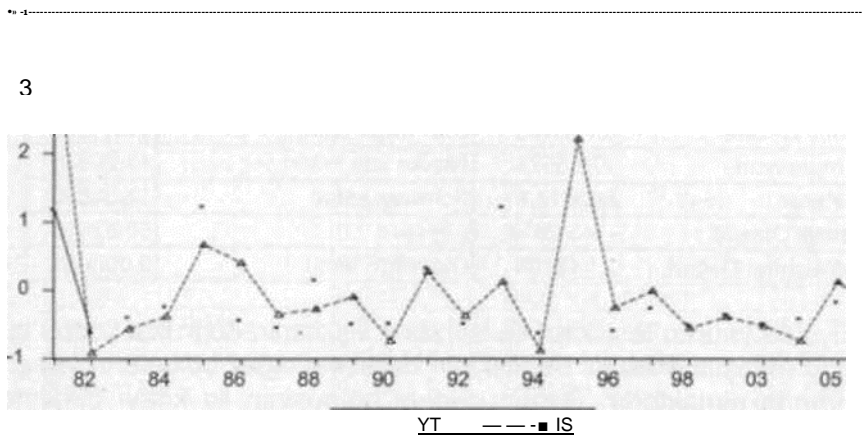
Tablo 3. iç Anadolu Bölgesi için Regrasyon Analizi

Bağılı Değişkenler: D(ISO)				
Metod: En Küçük Kareler				
Orneklem: 1980 2005				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(YTO)	4.312314	0.702571	6.13790	0.0000
C	46.07605	104.2446	0.44200	0.6632
R-Kare	0.653222	Bağılı Var yöntemi		-34.6882
Uyarlanmış R-Kare	0.635883	S.D. Bağılı Var		803.8174
S.E.nin regresyonu	485.0401	Akaike info kriteri		15.29285
Toplam Kare	4705278.	Schwarz kriteri		15.39203
Logaritmik Olasılık	-166.2213	F-testi		37.67383
Durbin-VVatsonın Değeri	2.627183	Olasılık(F testi)		0.000005

Regrasyon analizinin sonuçlarına göre, iç Anadolu Bölgesine yönelik uygulanan teşvik uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Yapılan analiz anlamlı ve etkileme düzeyi yüksek olmaktadır. Bu $R^2=0,653$ değerinde olması ve t testinin sonucu da 6.137 olması bu ilişkinin boyutunu ve etkileme derecesini göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Yatırım teşviklerindeki bir birimlik artış istihdamı %6.13 oranında etkileyecektir.

Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin doğrusal yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 3. iç Anadolu Bölgesi İçin Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

yatırım teşviki ile istihdam oranındaki değişimin doğrusal yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

3.2.4. Marmara Bölgesi

Marmara Bölgesi, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biridir. Balkan Yarımadası ile Anadolu arasında köprü niteliği ile Avrupa ve Asya'yı birbirine bağladığı söylenebilir. Yaklaşık 67.000 km² lik bir yüzölçüme sahip olup Türkiye'nin %8,5'una karşı gelir. Marmara Bölgesinde sanayi, ticaret, turizm ve tarım gelişmiştir. Bölgedeki en gelişmiş sanayi İstanbul-Bursa-İzmit şehirlerinde olmakla birlikte bölgenin diğer yörelerinde de yaygın sanayi faaliyetleri vardır.

Başlıca sanayi ürünleri olarak; işlenmiş gıda, dokuma, hazır giyim, çimento, kağıt, petrokimya ürünleri, beyaz eşya sayılabilir. Ekili alanların yaklaşık yarısı buğday olup buğdayı şekerpancarı, mısır ve ayçiçeği izler. Bölge, Türkiye'nin ayçiçeği üretiminin yaklaşık %73'ünü, mısır üretiminin ise yaklaşık %30'unu gerçekleştirir. Bağcılık da hayli gelişmiş olup Tekirdağ, Şarköy, Mürefte, Avsa ve Bozcaada üzüm ve şarapları meşhurdur. Yedi coğrafi bölge içinde yükseltisi en az olan bölgedir. Ekili-dikili arazi oranı %30'dur. Ormanlık alan oranı %11,5'tur. Kümes hayvancılığı ve ipek böcekçiliği yaygındır. Nüfus ve nüfus yoğunluğu, göç alma nedeniyle çok yüksektir. Enerji tüketimi ve turizm gelirleri en yüksek bölgedir.(<http://tr.wikipedia.org>)

Marmara Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımı, sanayi ve ticaret ağırlıklıdır.

Tablo 4. Marmara Bölgesi için Regrasyon Analizi

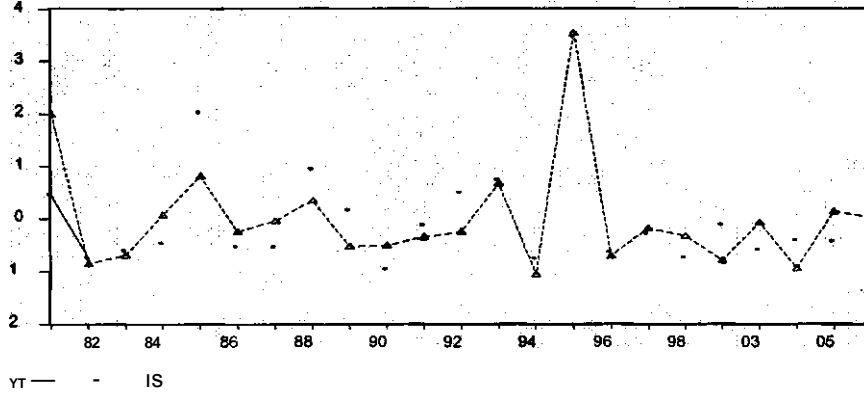
Bağlı Değişkenler: D(ISO)				
Metod: En Küçük Kareler				
Örnekleme: 1980 2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(YTO)	2.223933	0.311948	7.129172	0.0000
C	10.36466	36.44186	0.284416	0.7790
R-Kare	0.717614	Bağlı Var yöntemi		-4.090909
Uyarlanmış R-Kare	0.703495	S.D. Bağlı Var		313.4169
S.E.nin regresyonu	170.6627	Akaike info kriteri		13.20376
Toplam Kare	582514.9	Schwarz kriteri		13.30295
Logaritmik Olasılık	-143.2414	F-testi		50.82510
Durbin-VVatsonın Değeri	2.942104	Olasılık(F testi)		0.000001

Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin doğrusal yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilişkinin derecesi diğer bölgelerinden en yüksek oranda olmaktadır. Bunun nedeni bölgesinin iki kıtayı birbirine

bağlamış olması, iklimi, ulaşımı, sanayi yapısı vb. diğer faktörler önemli rol oynamaktadır.

Grafik 4. Marmara Bölgesi İçin Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

yatırım teşviki ile istihdam oranındaki değişimin doğrusal yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

3.2.5. Akdeniz Bölgesi

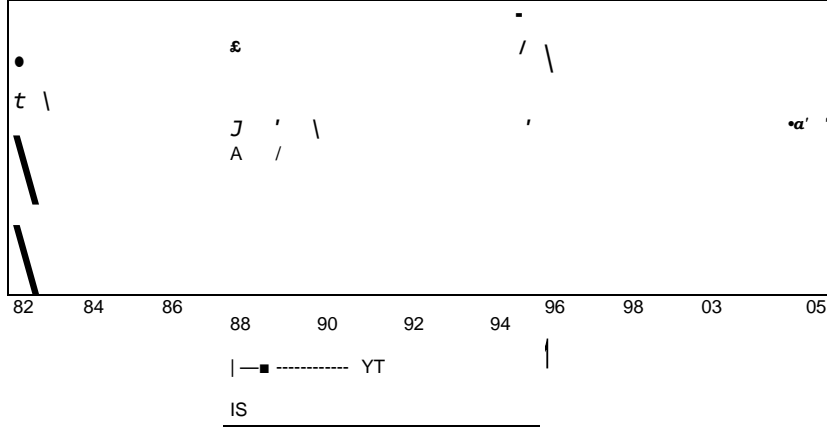
Sanayi, başta tarıma dayalı olmak üzere oldukça gelişmiştir. Dokuma, yağ, besin gübre, petrol arıtma ve demir-çelik kuruluşları bulunur. Krom, linyit, demir, kükürt ve boksit bölgenin önemli madenleridir. Doğal güzellikleri, güneşli, uzun kıyıları ve tarihi kalıntılarıyla bölge, turizm Açısından zengin değerlere sahiptir. Antalya çevresi, Türkiye'nin en çok turist çeken zengin yörelerinden biridir. Akdeniz Bölgesi'nin şehirleşme, nüfus yoğunluğu ve göç oranları bölgesel sıralamada üçüncü sıradadır.

Tablo 5. Akdeniz Bölgesi İçin Regrasyon Analizi

Bağlı Değişkenler: D(ISO)				
Metod: En Küçük Kareler				
Örnekleme: 1980 2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(YTO)	0.979448	0.269469	3.634730	0.0016
C	63.75668	47.75880	1.334973	0.1962
R-Kare	0.586167	Bağlı Var yöntemi		128.8261
Uyarlanmış R-Kare	0.356937	S.D. Bağlı Var		264.7959
S.E.nin regresyonu	212.3431	Akaike info kriteri		13.63722
Toplam Kare	946881.2	Schwarz kriteri		13.73596
Logaritmik Olasılık	-154.8281	F-testi		13.21126
Durbin-Vatsonın Değeri	2.441675	Olasılık(F testi)		0.001551

Regrasyon analizinin sonuçlarına göre, Ak Deniz Bölgesine yönelik uygulanan teşvik uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Yapılan analiz anlamlı ve etkileme düzeyi yüksek olmaktadır. Bu $R^2=0,586$ değerinde olması ve t testinin sonucu da 3.6347 olması bu ilişkinin boyutunu ve etkileme derecesini göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Yatırım teşviklerindeki bir birimlik artış istihdamı %3.6347 oranında etkileyecektir. Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin doğrusal yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkileme derecesi Marmara bölgesi veya Güneydoğu Anadolu bölgesine göre düşük orandadır.

Grafik 5. Akdeniz Bölgesi İçin Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

yatırım teşviki ile istihdam oranı arasında doğrusal yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

3.2.6. Ege Bölgesi

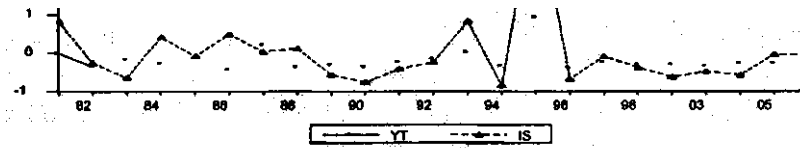
Ege Bölgesi'nde nüfusun en yoğun olduğu yerler, kıyı kesimleriyle, verimli çukur ovalardır. Güneyde Menteşe dağlık yöresi, bölgenin en tenha yeridir. Bölge ekonomik gelişme bakımından Marmara Bölgesi'n-den sonra gelir. Tarım, sanayi, ticaret ve ulaşım oldukça gelişmiştir. Başlıca tarım ürünleri, tahıl, üzüm, incir, tütün, pamuk, şeker pancarı, zeytin ve haşhaştır. Turunçgil üretimi de yaygındır. Sanayi kuruluşlarının çoğu tarım ürünlerine dayalı fabrikalardan oluşmuştur. Tarımın büyük ölçüde modernize olduğu Ege Bölgesi'nde sanayi ve ticaretle de büyük bir gelişme yaşanmıştır.

Tablo 6. Ege Bölgesi için Regrasyon Analizi

Bağılı Değişkenler: D(ISO)				
Metod: En Küçük Kareler				
Orneklem: 1980 2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(YTO)	1.382129	2.010677	0.687395	0.4997
C	-6.722779	315.5331	-0.021306	0.9832
R-Kare	0.223080	Bağılı Var yöntemi		-12.00000
Uyarlanmış R-Kare	-0.025766	S.D. Bağılı Var		1460.843
S.E.nin regresyonu	1479.543	Akaike info kriteri		17.52336
Toplam Kare	43780965	Schwarz kriteri		17.62255
Logaritmik Olasılık	-190.7570	F-testi		0.472512
Durbin-VVatsonın Değeri	3.193985	Olasıhk(F testi)		0.499728

Regrasyon analizinin sonuçlarına göre, Ege Bölgesine yönelik uygulanan teşvik uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediği tam anlamıyla söylemek mümkün olmamaktadır. Çünkü, yapılan analiz anlamlı ve etkileme düzeyi düşük olmaktadır. Bu $R = 0,2230$ değerinde olması ve t testinin sonucu da 0.687395 olması bu ilişkinin boyutunu ve etkileme derecesini göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Yatırım teşviklerinden bir birimlik artış istihdamı %3.6347 oranında etkileyecektir. Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin doğrusal yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkileme derecesi Marmara bölgesi veya Güneydoğu Anadolu bölgesine göre düşük orandadır. Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin doğrusal yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 6. Ege Bölgesi için Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

yatırım teşviki ile istihdam oranındaki değişimin doğrusal yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

3.2.7.Karadeniz Bölgesi

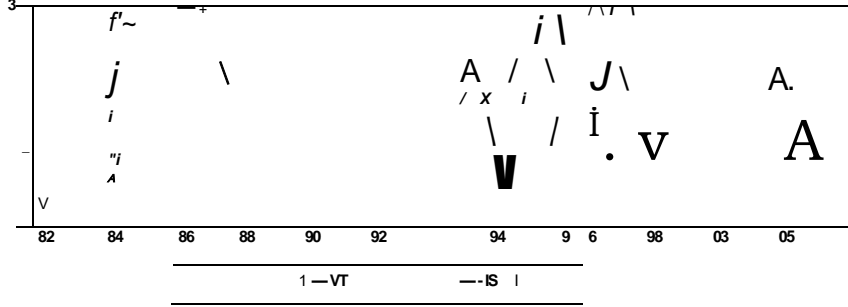
Karadeniz Bölgesi, ismini Karadeniz'den alan, Sakarya Ovası'nın doğusundan Gürcistan sınırına kadar uzanan Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biridir. Türkiye'deki bölgeler arasında büyüklük bakımından üçüncü sırada yer almaktadır, ayrıca doğu-batı genişliği ve bu nedenle yerel saat farkı en fazla olan bölgedir. Karadeniz Bölgesi, Sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır. İstihdamın sektörel dağılımı, tarımın egemen sektör olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Karadeniz Bölgesi İçin Regrasyon Analizi

Bağlı Değişkenler: D(ISO)				
Metod: En Küçük Kareler				
Ornekleme: 1980 2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Olasılık
D(TYO)	0.726041	0.484653	.1.498064	0.1497
C	124.7970	41.83855	2.982824	0.0074
R-Kare	0.500889	Bağlı Var yöntemi		124.5000
Uyarlanmış R-Kare	0.055933	S.D. Bağlı Var		201.9676
S.E.nin regresyonu	196.2380	Akaike info kriteri		13.48304
Toplam Kare	770187.0	Schwarz kriteri		13.58223
Logaritmik Olasılık	-146.3135	F-testi		2.244195
Durbin-Vatsonın Değeri	2.641677	Olasılık(F testi)		0.149735

Regrasyon analizinin sonuçlarına göre, Kara Deniz Bölgesine yönelik uygulanan teşvik uygulamalarının istihdamı olumlu yönde etkilediği tam anlamıyla söylemek mümkün olmamaktadır. Çünkü, yapılan analiz anlamlı ve etkileme düzeyi düşük olmaktadır. Bu $R^2=0,500889$ değerinde olması ve t testinin sonucu da 1.498064 olması bu ilişkinin boyutunu ve etkileme derecesini göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de yatırım teşvikleri ile istihdam ilişkisinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 7. Karadeniz İçin Yatırım Teşvikleri ile İstihdam Arasındaki İlişkisi

yatırım teşviki ile istihdam oranındaki değişimin doğrusal yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ

Bugün Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarıdır. Yatırım teşvikleri, ekonomiye doğrudan enjekte edilebilen ve bölgesel dengesizliğin giderilmesinde katkı sağlayabilen önemli politika araçlarından biridir. Yatırım teşviklerinin etkinliğini artırabilmek, esnek bir yatırım teşvik sistemiyle mümkündür.

Başka bir deyişle, Bölgeler arası gelişmişlik farkları ve bölgesel eşitsizlikler tanımlandığında, geri kalmış bölgelerin kalkınmasına ve eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik müdahalelerin gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu müdahalelerin ne şekilde olacağı ise; müdahale eden idari birim, bölgelerin ve eşitsizliklerin tanımlanışı, planlamanın mekansal sosyal ve ekonomik nitelikleri ve ortaya konan amaçlara göre değişecektir.

Bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi açısından ülkemizin çözümlenmek zorunda olduğu başlıca sorunlar; hızlı yapısal değişim, nüfusun kır-kent arasındaki hareketleri kadar kent-kent arasındaki hareketleri, sermaye hareketleri, sermayenin batıda yoğunlaşması, doğal riskler, kentsel sistemin dengelenmesi ve güçlendirilmesi, sistem içi ve sistemler arası nitelik farklarının giderilmesi, kentleşme ve alt yapı maliyetlerinin azaltılması, doğal kaynakların ve kültürel çevrenin korunması olarak özetlenebilecektir.

Yapılan çalışmada her bölge için yapılan regresyon analizinin sonuçlarına göre, teşvik yatırımları ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki meydana geldiği ve yatırımların iş olanakları sağladığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, Ö ve İnan, Ö, (1989), "Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme için Bir Model", TOBB, Ankara
- Aktakas, B.Gül.(2006) Bölgesel Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme için Model, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Çavuşoğlu T., (1992), "GAP Konusunda Bir Bölgesel Kalkınma Ajansı Kurulması", 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Ankara, DPT Yayını, 76-84.

- Elmas, G. , (2001) .Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Ercan, F. ,(1999) "Bölgesel Kalkınma Sorununa Bütünsel Yaklaşım", GAP ve Sanayi Kongresi: Bildiriler Kitabı, TMMOB, MMO, Yayın No:231, Ankara.
- Gür Mutlu Deniz(2004)."Doğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Sorunu, DAP ve Sektörel bir verimlilik Analizi", Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak.
- İncekara A., (2001):Anadolu'da Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri, İTO yayınları, No:2001-28,İstanbul.
- Kara Mehmet(2005)."Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı.3
- Karaca, Orhan(2004)."Türkiye'de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama var mı? Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, No:7
- Kaynar, Nezh(2001), "Teşvik belgeli yatırımlarda sabit yatırım-istihdam ilişkisi"(1999-2000)", DPT Yayınları
- Keleş, R.(1990). Kentleşme Politikaları, İmge Yayınevi, Ankara
- Oğuzhan, Adil, Küçükaltan Derman, Boyacıoğlu, Ebru(2005)."Bölgesel Kalkınmada Kültürel Turizmin Etkisi: Kırkpınar Yağlı Güreşleri Örneği", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:6 Sayı^
- Öztürk, Lütfi(2003). "Bölgelerarası Gelir eşitsizliği: Coğrafi Bölgeler Üzerine Tanımlayıcı Bir Analiz 1965-2001", Uludağ Üniversitesi İ.İ.BF. dergisi, Cilt: XXII, Sayı:2
- Poroy, H, (2004), "Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi", Türkiye İktisat Kongresi, İzmir

Sarıca, İsmail(2001)."Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri",**Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, sayı:1

Tuncer, İsmail/ özüğurlu Yasemin(2004)."Türkiye Ekonomisinde büyüme ve sektörel üretkenlik analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar 1980-2000"
Türkiye ekonomi Kurumu Yayınları